

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ЗАМРИГА А. В.,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри правового регулювання економіки
(Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана)

УДК 346.2(477):338.436

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Досліджено правові засади договору контрактації сільськогосподарської продукції. Виявлено проблемні аспекти реалізації договору контрактації сільськогосподарської продукції. Запропоновано перспективи правового регулювання контрактації сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: *контрактація, сільське господарство, сільськогосподарська продукція, виробництво сільськогосподарської продукції, правове регулювання, типовий договір.*

Исследованы правовые основы договора контрактации сельскохозяйственной продукции. Выявлены проблемные аспекты реализации договора контрактации сельскохозяйственной продукции. Предложены перспективы правового регулирования контрактации сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: *контрактация, сельское хозяйство, сельскохозяйственная продукция, производство сельскохозяйственной продукции, правовое регулирование, типичный договор.*

The legal principles of contract contracting agricultural products. The identified aspects of contract contracting agricultural products. A perspective of legal regulation of contracts of agricultural products.

Key words: *contract of procurement, agriculture, agricultural products, agricultural production, law regulation, standard contract.*

Вступ. У сфері реалізації сільськогосподарської продукції використовуються різні договори, одним з яких є договір контрактації сільськогосподарської продукції. У зв'язку з тим, що сфера застосування даного договору є досить специфічною – сільськогосподарське товаровиробництво, існує необхідність спеціального правового регулювання договірних відносин контрактації сільськогосподарської продукції. В Україні сільське господарство визнано пріоритетною галуззю господарства. Тому впродовж останніх двадцяти років приймалося чимало спеціальних нормативно-правових актів різного рівня, що встановлювали особливості укладання, виконання та визначали права і обов'язки сторін договору контрактації сільськогосподарської продукції зокрема.

Постановка завдання. Метою статті є виокремлення та детальне дослідження проблемних аспектів договору контрактації сільськогосподарської продукції та формування на їх основі теоретичних висновків та пропозицій для вдосконалення чинного законодавства України.

Результати дослідження. Від самого початку договір контрактації сільськогосподарської продукції був інструментом радянської влади для утримання населення в напругі та виконання п'ятирічок та інших державних планів. З переходом України до ринкової економіки зменшився адміністративний вплив держави на відносини, у тому числі договірні. В умовах ринку виробництво продукції здійснюється не заради виконання планів, а задля можливої реалізації цієї продукції та отримання прибутку сільськогосподарськими виробниками.

Зараз відносини контрактації сільськогосподарської продукції регулюються Цивільним кодексом України, а саме відповідно до ч. 1 ст. 713 за договором контрактації сільськогосподарської

продукції виробник зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору.

Частина 2 статті 272 Господарського кодексу України надає ширше визначення відносно обсягу обов'язків контрактанта, відповідно до якого за договором контрактації виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується передати заготівельному (закупівельному) або переробному підприємству чи організації (контрактанту) вироблену ним продукцію в строки, кількості, асортименті, що передбачені договором, а контрактант зобов'язується сприяти виробникові у виробництві зазначеної продукції, прийняти і оплатити її. Тобто таке визначення закріплює обов'язок контрактанта сприяти виробникові у виробництві продукції.

У договорі контрактації сільськогосподарської продукції (далі – договір контрактації) обов'язок з виробництва такої продукції може включати в себе обов'язок виробника здійснити необхідний обсяг дій, що стосується також її обробки та переробки. Як зазначає у своїй статті «Права та обов'язки сторін у договорі контрактації сільськогосподарської продукції» Анастасія Мартинюк, «обробка сільськогосподарської продукції окремих видів буде не правом, а саме обов'язком виробника з метою збереження необхідних якісних та видових показників контрактованої продукції (наприклад, обробка від шкідників та хвороб). Для цілей договору контрактації сільськогосподарська продукція може бути перероблена чи оброблена залежно від потреб контрактанта».

Відповідно до цього можна зробити висновок, що стаття 272 ГК України обтяжує поняття договору сільськогосподарської продукції обсягом дій зобов'язаних сторін.

З нашої точки зору, законодавець має лише вказати на особливості виробництва шляхом зазначення, що обсяг дій зобов'язаних сторін повинен визначатися відповідно до цілей договору контрактації.

Також проблемним питанням є визначення поняття категорії «сільськогосподарська продукція», а також її класифікації на різні групи поки що немає. Якщо ж звернутися до легального визначення категорії, яка розглядається, то слід зазначити, що в нормативно-правових актах України поняття «сільськогосподарська продукція» визначається як:

1) продукція (товари), що підпадають під визначення груп 1–24 Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, якщо при цьому такі товари (продукція) вирощуються, відгодовуються, виловлюються, збираються, виготовляються, виробляються, переробляються безпосередньо виробником цих товарів (продукції), а також продукти обробки та переробки цих товарів (продукції), якщо вони були придбані або вироблені на власних або орендованих потужностях (площах) для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання (пп. 14.1.234. п. 14.1. ст. 14 Податкового кодексу України, п. 2.15. ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України, п.1.2. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні);

2) продукція, перелік якої визначений у групах 01–14 розділів I та II Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності згідно із Законом України «Про Митний тариф України» (ст. 1 Закону України «Про аграрні розписки»);

3) продукція, що виробляється в сільському господарстві та відповідає кодам 01.11 – 01.42 та 05.00.1 – 05.00.42 Державного класифікатора продукції та послуг ДК 016-97 (ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років»);

4) актив, одержаний у результаті відокремлення від біологічного активу, призначений для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання (п. 4 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи»).

М. Чабаненко у своїй статті «Сільськогосподарська продукція як категорія аграрного права України» вважає, що такий стан речей неприпустимим, адже одна й та ж категорія (у даному випадку поняття «сільськогосподарська продукція») не може мати різний зміст (обсяг), навіть незважаючи на те, що вона використовується в різних видах суспільних відносин. Варто зазначити, що закріплення поняття «сільськогосподарська продукція» в ГК України, а також в ЦК України відсутнє.

Ще одним недоліком законодавчої бази є термін «виробництво сільськогосподарської продукції», а саме відсутність тлумачення цього поняття. У законі України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (втратив чинність 20.03.2015) містилось єдине законодавче визначення поняття «виробництво», відповідно до якого виробництво (виготовлення) – діяльність, пов'язана з випуском продукції, яка включає всі стадії технологічного процесу, а також реалізацію продукції власного виробництва.

У чинному ж Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності» поняття «виробництво» законодавець не зафіксував.

Академічний тлумачний словник української мови містить таке визначення: «Виробляти – виготовляти що-небудь, робити якісь речі, предмети і т. ін.; виконувати певну кількість роботи». Отже, виробництво, у свою чергу, може включати дії з вирощування, виготовлення, вилову, вигодовування, переробки чи обробки продукції. Наприклад, виробництво такої сільськогосподарської продукції, як зерно пшениці, потребує додаткового здійснення великої кількості дій виробника (підготовка посівної площі, посів насіннєвого матеріалу, обробка, догляд за рослинами для отримання продукції обумовленої договором якості та кількості, збір урожаю), які необхідні для вирощування контрактованої продукції.

Вважаю доцільним введення вищевказаного поняття до нормативно-правової бази з метою чіткого тлумачення і попередження колізій.

Велике значення у практиці укладання договорів контрактації має Типовий договір контрактації сільськогосподарської продукції. Який відображає найбільш суттєві загальні питання, без яких є неможливим укладення договору і оскільки Типовий договір є нормативно-правовим актом, а тому обов'язковим для учасників договірних відносин.

Типові договори контрактації сприяють як нормативно-правові акти належному правовому регулюванню договірних відносин, пов'язаних із контрактацією, тому що:

- 1) норми, зафіксовані в Типових договорах, є обов'язковими для учасників правовідносин, пов'язаних із контрактацією сільськогосподарської продукції;
- 2) якщо сторони не включають у конкретний договір норми, необхідні для регулювання цих відносин, то діють обов'язкові норми Типового договору;
- 3) в разі включення сторонами в конкретний договір норм, що суперечать Типовому договору, ці норми визнаються недійсними, тому належить застосовувати норми Типового договору.

Типовий договір значно полегшує правовідносини щодо укладення договорів контрактації. Саме в цьому питанні і є один із нагальних недоліків нашого законодавства, оскільки самого Типового договору контрактації сільськогосподарської продукції немає.

Посилаючись на Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 20.07.1994 № 02-5/467 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням договорів контрактації сільськогосподарської продукції на 1994 рік», в якому зазначається, що реалізація сільськогосподарської продукції її виробниками за договором контрактації регулюється законодавством України, Положення про порядок укладання і виконання договорів контрактації сільськогосподарської продукції, затверджене Міністерством заготівель СРСР, та додані до нього Типові договори контрактації на території України не застосовуються.

У тому ж нормативно-правовому акті зазначається, що під час вирішення спорів, пов'язаних з укладанням державного договору, заснованого на державному замовленні, слід мати на увазі, що Міністерством сільського господарства і продовольства розроблені примірні, а не Типові контракти (договори). Таким чином, під час укладання контракту (договору) сторони мають право самостійно визначати умови контракту або договору, крім тих, що передбачені чинним законодавством.

Це роз'яснення втратило чинність від 07.04.1998, із чого можна зробити висновок, що регулювання вказаних правовідносин за цим нормативним актом здійснювалось не лише щодо 1994 року (як зазначено в назві), а й наступні чотири роки. Підставою для втрати чинності стало роз'яснення Вищого арбітражного суду України № 02-5/128 від 07.04.98, в якому просто зазначено, що попереднє роз'яснення втратило чинність.

Тобто не зрозуміло, чому законодавець не публікує Типові договори, які б відповідали сучасним умовам ринкової економіки в Україні, а також з якої причини розроблені примірні договори можуть бути застосовані виключно до державних договорів.

З нашої точки зору, фіксація в нормативно-правових актах договору контрактації як такого, в якому однією зі сторін не обов'язково має бути держава, повинна бути забезпечена відповідним правовим регулюванням. У нашому випадку правовідносини у сфері контрактації потребують більш повного тлумачення.

Ще однією особливістю реалізації сільськогосподарської продукції за договором контрактації, яка стосується об'єкта, є те, що така продукція має бути вироблена (вирощена) в майбутньому, тобто на момент укладення цього договору у виробника такої продукції немає. Христина Марич у своїй статті «Договір контрактації сільськогосподарської продукції» вказує, що це спеціальна ознака, яка відмежовує договірні відносини контрактації від суміжних, адже наявність продукції на момент укладення договору дає можливість оформити такі відносини за договором поставки чи купівлі-продажу.

Таким чином, на законодавчому рівні необхідно уточнити, що предметом договору контрактації є відносини щодо реалізації сільськогосподарської продукції та відповідні дії сторін; при цьому об'єктом такого договору є вироблена (вирощена) в майбутньому стороною договору (виробником) сільськогосподарська продукція, як в сирому вигляді, так і така, що пройшла первинну обробку.

Висновки. Таким чином, договір контрактації сільськогосподарської продукції – це самостійний вид договору, якому притаманні спеціальні юридичні ознаки й окрема правова регламентація, що зумовлюється особливостями виробництва, збереження, транспортування та реалізації сільськогосподарської продукції. В Україні законодавство, яке регулює договірні відносини контрактації сільськогосподарської продукції, потребує вдосконалення. Насамперед, визначення такої категорії як «сільськогосподарська продукція» не лише в окремих нормативно-правових актах, які тільки згадують про договір контрактації сільськогосподарської продукції, а й спеціальних кодифікованих актах Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України.

А також визначення поняття «виробництво сільськогосподарської продукції», яке потребує тлумачення на законодавчому рівні, оскільки під час застосування тлумачного словника розглядається поняття «виробництво» як загальне поняття, а не як правова категорія.

Завдяки висвітленню позитивних рис Типових договорів контрактації сільськогосподарської продукції можна побачити, що застосування таких нормативно-правових актів значно полегшує та стабілізує правове регулювання контрактації сільськогосподарської продукції.

Але такі договори не розробляються та не затверджуються законодавцем і до цього часу.

Договір контрактації сільськогосподарської продукції не має достатньої правової регламентації, а також не має чіткого визначення та обсягу.

Сільське господарство й досі є пріоритетною галуззю господарства. Проаналізувавши законодавчу базу, можна зробити висновок про часткову відсутність правового регулювання договору контрактації сільськогосподарської продукції.

Тому вважаю за доцільне регламентацію всіх правових категорій, що стосуються договору контрактації сільськогосподарської продукції та потребують тлумачення, а також створення нормативного підґрунтя для регулювання діяльності суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. Tsivilniy kodeks Ukraini vid 16.01.2003 № 435-IV // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraini (VVR), 2003, №№ 40-44, st.356.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. Gospodarskiy kodeks Ukraini vid 16.01.2003 № 436-IV // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraini (VVR), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, st.144.
3. Мартинюк А. Права та обов'язки сторін у договорі контрактації сільськогосподарської продукції / А. Мартинюк // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 8. – ст. 23. Martinyuk, A. Prava ta obov'yazki storin u dogovori kontraktatsiyi silskogospodarskoyi produktsiyi / A. Martinyuk // Pidpriemnistvo, gospodarstvo i pravo. – 2016. – № 8. – st. 23.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112. Podatkoviy kodeks Ukraini vid 02.12.2010 № 2755-VI // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraini (VVR), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, st.112.
5. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1877-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527. Pro derzhavnu pidtrimku silskogo gospodarstva Ukraini : Zakon Ukraini vid 24 chervnya 2004 r. № 1877-IV // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraini. – 2004. – № 49. – St. 527.
6. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні : Постанова Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 р. № 637 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 3. – Ст. 155. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro vedennya kasovih operatsiy u natsionalniy valyuti v Ukraini : Postanova Pravlinnya Natsionalnogo banku Ukraini vid 15 grudnya 2004 r. № 637 // Ofitsiyiniy visnik Ukraini. – 2005. – № 3. – St. 155.
7. Про аграрні розписки : Закон України від 6 листопада 2012 р. № 5479– VI // Офіційний вісник України. – 2013. – № 5. – Ст. 146. Pro agrarni rozpiski : Zakon Ukraini vid 6 listopada 2012 r. № 5479– VI // Ofitsiyiniy visnik Ukraini. – 2013. – № 5. – St. 146.
8. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001– 2004 років : Закон України від 18 січня 2001 р. № 2238-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 11. – Ст. 52. Pro stimulyuvannya rozvitku silskogo gospodarstva na period 2001– 2004 roki : Zakon Ukraini vid 18 sichnya 2001 r. № 2238-III // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraini. – 2001. – № 11. – St. 52.
9. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» : Наказ Міністерства фінансів України від 18 листопада 2005 р. № 790// Офіційний вісник України. – 2005. – № 49. – Ст. 3090. Pro zatverdzhennya Polozhennya (standartu) buhgalterskogo obliku 30 «Biologichni aktivni» : Nakaz Ministerstva finansiv Ukraini vid 18 listopada 2005 r. № 790// Ofitsiyiniy visnik Ukraini. – 2005. – № 49. – St. 3090.

10. Чабаненко М. Сільськогосподарська продукція як категорія аграрного права України / М. Чабаненко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2014. – Вип. 197. – Ч. 2. Chabanenko, M. Silskogospodarska produktsiya yak kategoriya agrarnogo prava Ukraini / M. Chabanenko // Naukoviy visnik Natsionalnogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannya Ukraini. – 2014. – Vip. 197. – Ch. 2.

11. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01.06.2000 № 1775-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 36, ст.299. Pro litsenzuvannya певних видів gospodarskoyi diyalnosti : Zakon Ukraini vid 01.06.2000 № 1775-III // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraini (VVR), 2000, N 36, st. 299.

12. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 23, ст.158. Pro litsenzuvannya видів gospodarskoyi diyalnosti : Zakon Ukraini vid 02.03.2015 № 222-VIII // Vidomosti Verhovnoyi Radi (VVR), 2015, № 23, st.158.

13. Академічний тлумачний словник української мови : в 11-ти т. – Том 1. – 1970 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/vyrobljaty>. Akademichniy tлумачniy slovnik ukrayinskoyi movi : v 11-ti t. – Tom 1. – 1970. [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://sum.in.ua/s/vyrobljaty>.

14. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням договорів контрактатції сільськогосподарської продукції на 1994 рік: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 20.07.1994 № 02-5/467. Pro deyaki pitannya praktiki virishennya sporiv, pov'yazanih z ukladanniam dogovoriv kontraktatsiyi silskogospodarskoyi produktsiyi na 1994 rik: Roz'yasnennya Vishchogo arbitrazhnogo sudu Ukraini vid 20.07.1994 № 02-5/467.

15. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких роз'яснень президії Вищого арбітражного суду України : Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 07.04.1998 № 02-5/128. Pro viznannya takimi, shcho vtratali chinnist, deyakih roz'yasnen prezidiyi Vishchogo arbitrazhnogo sudu Ukraini: Roz'yasnennya Vishchogo arbitrazhnogo sudu Ukraini vid 07.04.1998 № 02-5/128.

16. Марич Х. Договір контрактатції сільськогосподарської продукції / Х. Марич // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 3. – ст. 88. Marich H. Dogovir kontraktatsiyi silskogospodarskoyi produktsiyi / H. Marich // Pidpriemnitstvo, gospodarstvo i pravo. – 2016. – № 3. – st. 88.

